

CASAMENT I REPRODUCCIÓ SOCIAL AL BAGES EN ELS S. XVIII I XIX

Llorenç Ferrer i Alòs

"En cuanto al matrimonio no hemos olvidado nunca lo que nos decía el docto profesor D. Rafael Rodríguez Méndez: "Más se mira en la adquisición de un animal que en la prometida", aquí no solo ocurre esto, sino que se buscan aleaciones metálicas y repulsiones cardíacas"

Pedro PALLAS,

Topografía médica de Manresa, 1906, p. 237

Tota societat necessita assegurar la reproducció biològica si no vol desaparèixer; però, al mateix temps, els grups socials dominants d'aquesta societat necessiten reproduir-se també socialment i econòmicament a fi de continuar mantenint el seu domini en la societat en què es desenvolupen. Pot arribar un moment que l'interès social i econòmic condicioni i modeli la reproducció biològica.

A la nostra comarca, les dues institucions que regulen i relacionen reproducció biològica amb reproducció social i econòmica són els capítols matrimonials lligats als casaments i l'herència lligada a la renovació de generacions. Els capítols matrimonials són els pactes que estableixen dues famílies que casen els seus fills. Es regula què aporta cada família al nou matrimoni: el dot de la noia, la forma de pagament, el futur dels fills que tindrà la nova parella, la dissolució econòmica de la parella en cas de morir un dels membres sense haver tingut fills, etc. Algunes vegades els capítols fan de testaments en regular el problema hereditari. La reproducció biològica a la societat bagenca era només possible en el marc del matrimoni i, per evitar a vegades que aquesta reproducció fos molt nombrosa i perjudiqués econòmicament els membres de la família, alguns fills resten solters a la casa pairal -són els oncles i les tietes- o emprenen la car-

rera eclesiàstica. En ambdues situacions la societat volia que no hi hagués descendència.

L'herència es concreta jurídicament amb el testament i, amb ell, es regula el pas dels béns acumulats de generació a generació. Al Bages, com a tot Catalunya, funcionava la institució de l'hereu. L'home sobre la dona i el més gran sobre el més petit, un fill era nomenat hereu successor universal dels béns del pare. La resta de fills es repartien la llegítima que consistia teòricament -pràcticament decidia el pare el seu valor- en un 25 % dels béns de la família. Desfer-se del 25 % del patrimoni familiar a cada generació era una quantitat considerable i les famílies buscaren els procediments per aconseguir que el traspàs de béns fos el més petit possible. Les estratègies foren diverses.

Aquests dos mecanismes socials reguladors de la biologia i de la societat seran utilitzats de manera generalitzada al Bages, però l'exercici d'una andogàmia de classe molt profunda, la recerca d'estratègies no disgregadores de la família sinó més aviat acumuladores que després veurem, el creixement econòmic del s. XVIII etc. va permetre a les classes socials dominants bagenques -comerciants, ciutadans honrats, industrials i pagesos benestants- una reproducció social que mantenia perfectament el seu control damunt la societat.

Però malgrat la situació generalitzada, a no tots els grups socials els permeté millorar la situació. Caldria un estudi més profund sobre el tema, però en línies generals podem dir que artesans, petits pagesos, rabassaires i jornalers, el sistema de reproducció biològica i social -capítols i testaments- no els permetia millorar -excepte casos aïllats- la seva situació. Molts morien sense fer testament, la qual cosa implicava la repartició a parts iguals del patrimoni; si feien testament, per pagar la llegítima dels fills -a causa de la precarietat derivada de l'estructura agrària de la comarca- havien de desprendre's de terra o bé endeutar-se; les estratègies estalviadores eren més difícils de posar-se en pràctica i el destí dels cabalers empitjorava.

Podríem dir, doncs, que mentre els grups socials dominants reproduïen el seu domini social i unes determinades estratègies podien fins i tot permetre l'acumulació; en els grups socials més debilitats encara els perjudicava. La diferenciació social era encara més gran.

LLEGÍTIMES I DOTS

La llegítima corresponia a la quarta part del patrimoni familiar. El testament del pare solia ésser el resum final d'aquest pagament. Durant la vida el pare podia haver casat algunes filles i haver pagat el dot; aquest era a compte de la llegítima i, en el testament, es procedeix a la liquidació, a vegades amb una quantitat simbòlica. Si encara no s'havien casat, indicava el volum del dot per quan ho fessin. Els fills segons podien haver estudiant, la qual cosa té un cost i, per tant, la llegítima era també una liquidació. La resta de béns, així com l'obligació de fer efectives aquestes parts corresponen a l'hereu. El testament solia dir que si algun dels fills solters no es casava o si algun dels que ho feia moria sense fills, la meitat dels diners invertits havia de tornar al domicili patern.

Si bé la situació econòmica de la

família i la marxa dels negocis ho determinava en bona part, els fills segons eren abocats a una condició més baixa que la de l'hereu amb tendència a degradar-se encara més a les generacions següents. Clar que aquesta no és una regla universal. Llogari Serra, comerciant i industrial, cabaler de Can Serra de Calders, va aconseguir fer-se ric i esdevenir un home molt important en el camp dels negocis manresans, barcelonins i americans en els s. XVIII i XIX (1).

En algunes ocasions els cabalers preferien quedar-se solters a la casa pairal, no cobrar la llegítima, abans de sortir a buscar un futur força incert tant professional com en el matrimoni. Però el més corrent fou que els fills de la burgesia manresana optessin per les professions lliberals o la carrera eclesiàstica. En el s. XIX metges, advocats i arquitectes porten el nom de les grans famílies manresanes. Els advocats esdevindran molt importants, per una banda per gestionar millor els negocis de la família, per l'altra perquè eren els primers en cobrar quantitats gens despreciables després de produir-se alguna venda judicial per problemes de deutes. El 1950, per exemple, D. Jacint Soler, D. Ignasi Otxet, D. Francesc Bohigas i D. Domingo Puig i Serra firmen un rebut en concepte d'honoraris a Silvestre Soler, propietari de Moià que ha comprat el Mas Boixeria. Aquest mas era de Tomas Comas de Moià i fou venut judicialment per deutes (2). Coneixedors de les institucions i assessors i defensors jurídics dels interessos dels seus germans, aquests advocats estaven en una posició realment privilegiada.

L'altre camí era la vida religiosa. La religiositat de l'època podia fer moltes vocacions, és cert, però la constància de l'opció ens fa pensar que jugava un altre paper. Poques famílies benestants manresanes no tenien algun fill capellà o religiós. Posem un exemple: els fills de Lluís G. Soler i Mollet i Vicensa March i Solernou, pares de Leoncí Soler i March, l'hereu i advocat, fo-

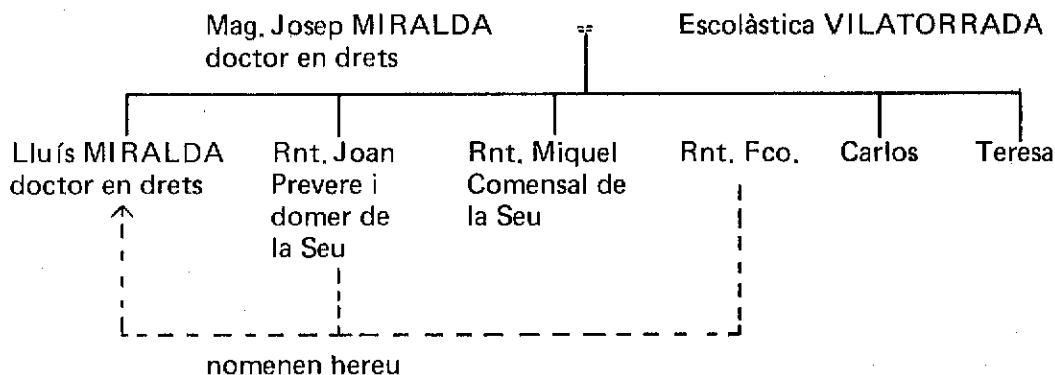
ren Alexandre, arquitecte, Marià, prevere; M. Candelària, religiosa al Convent de Tudela i Josefina, religiosa al Convent dels Angels. Tres fills més moriren joves (3). L'exemple és prou clarificador.

Si un fill o filla feia la carrera eclesiàstica, el dot es destinava en aquesta missió. Però a la família podia sortir-li molt més econòmic si tenia el patronat d'un benefici. Això volia dir que, en un temps determinat, la família havia invertit un capital creant una plaça de beneficiat. Aquests diners eren invertits en quelcom, normalment prestades i, dels interessos o rendes en vivia el capellà. La família tenia la facultat de nomenar el prevere que volguessin per ocupar el benefici. Josep Comes, pagès, hereu del Mas de les Comes de Cerarols va presentar l'any 1770 per ocupar el benefici perpetu sota la invocació de St. Josep a l'església de la Seu a "Ilustre y Rdo. Sr. Antonio Comes, Pbro., Canónigo y Cabiscal de la referida Iglesia, su hermano" (4). I el mateix

dret posseïa el Mas Canals de St. Joan de Vilatorrada i el destinaven gairebé sempre a un fill segon de la família (5).

En procedir les rendes de préstecs fets a pagesos i artesans, el manteniment d'un fill segon es feia a partir de l'extracció d'excedent a altres grups socials. Amb una inversió feta en altres temps, un fill segon de generacions posteriors era mantingut. La família s'estalviava un o part d'un dot. El pagaven altres grups socials.

En impedir als eclesiàstics la reproducció biològica -no la social com estem veient- la degradació del sistema es limitava perquè no hi havia néts als quals col·locar. A més, el beneficiat quan moria, després de fer els oportuns legats per misses i aniversaris, solia deixar la resta dels seus béns a l'hereu de la casa pairal d'on havia sortit. La família originària recuperava així (després del parèntesi d'una generació) part dels béns que havia invertit en el capellà. Vegem, per exemple, el cas dels fills del Mag. Josep Miralda, doctor en drets (6):

Al mateix temps, el control ideològic estava assegurat damunt la societat: sermons, confessions, influència moral era en mans dels fills segons de les classes benestants bagenques.

Les noies participaven en el repartiment de la llegítima mitjançant el dot, quantitat que aportaven a la nova llar. Normalment era una part en diner i l'altra en forma de caixes de núvia amb la roba d'aquesta. El volum del dot variava d'un grup social a un altre i reflectia el poder econòmic de la família.

Així, per exemple, el dot dels fills de Joan Torrents i Miralda i Gertrudis Fuster, hisendats de Manresa, pujava 18.500 lliures per cada una, mentre el que aporta Teresa Llobet, filla d'un pagès de Mura és 40 ll. (7).

Evidentment podia interessar estalviar-se el dot i una de les maneres més fàcils era intercanviar-se els fills. Els casaments dobles eren força freqüents i tot quedava entre la família evitant la possible dispersió. N'explicarem un cas: la generació anterior al fabricant Josep Pons i Enrich. El pare d'aquest, Maurici Pons i Parera es casava amb Antònia Enrich i Brugués i el germà de Maurici es casava amb Maria Enrich que era germana de l'Antònia i pubilla dels Enrich (8). L'hereu amb una cabalera i la pubilla amb un fadrístern. El doble casament impedia la deteriorització de la situació dels cabalers. Altres casaments entre parents més o menys propers (cosins germans, fills de cosins . . .) permetien que les despeses dotals quedessin dins dels propis circuits familiars.

No sempre podia fer-se front amb diners al pagament del dot. Algunes vegades podia ésser per manca de liquidesa, altres per l'escassa capacitat econòmica de la família. Algunes famílies benestants, especialment pagesos, preveient la despesa dels dots, crearen les

Causas Pies per donselles maridar i estudiants estudiar, normalment administrades per un capellà de la família. S'establí un capital que era deixat en petits préstecs a l'interès del 3 % i els diners obtinguts pels interessos eren guardats per pagar els dots de les filles de la casa i pagar els estudis dels nois que volguessin estudiar. D'aquesta manera, igual que amb els beneficis a partir d'un excedent extret a altres grups socials, la família col·locava fills i filles. Aquest és el cas de la Pia Causa de Josep Vila del Soler, clergue d'Artés, fundada el 17-V-1708. L'extracció de renda, via interessos de censal als habitants d'Artés, servia per assegurar un futur als

fills segons del Mas Vila (9).

L'ACUMULACIÓ DE PATRIMONI

Hem analitzat fins ara el problema de la col·locació dels fills segons i les diferents estratègies per evitar la dispersió i degradació del sistema, així com la seva contribució al manteniment de l'ordre social vigent. Ara volem fixar-nos en l'acumulació de patrimoni via casament.

La reproducció biològica pot fallar i no donar un xicot, sinó només noies. La noia gran es converteix en l'hereva, anomenada pubilla, i el possible enllaç amb un hereu, era el millor casament perquè unificava dos patrimonis i augmentava considerablement el poder econòmic de la família.

El poder econòmic dels Torrents a Manresa en el s. XIX, serà en bona part degut a dos casaments consecutius hereu-pubilla. Joan Torrents, que apareix com a comerciant a començaments del XIX i com a veler en el XVIII, casa el seu fill Manel amb Margarita Miralda i Bohigas, pubilla i hereva de Pau Miralda, el conegut fabricant manresà. A la generació següent, Joan Torrents i Miralda, fill dels anteriors, es casa amb Gertrudis Fuster, pubilla i hereva de Bonaventura Fuster, comerciant. L'any 1787, Joan Torrents tenia 13 jornals de terra, Pau Miralda, 11 1/2 i Ventura Fuster 22'8. Els tres eren patrimonis separats. A 1830, el patrimoni ja unificat pels casaments successius, comptava en el terme de Manresa 77 jornals. No sols la suma de tots tres, sinó encara més. Podeu veure el quadre adjunt. (10)

Sembla ésser que en la burgesia manresana del segle XIX aquesta unificació fou freqüent. Coneixem, per dir-ne alguns casos, els casaments Soler i Mollet, els March i Solernou, els Batlles i Dalmau, etc. (11)

Una altra estratègia és insistir en el casament en generacions successives amb la mateixa família, la qual cosa, a més de convertir en més possible la unificació, evitava la dispersió de dots. Joan Bta. Soler i Soler, comerciant i

industrial, besavi de Soler i March es casava amb Lluïsa Mollet, filla d'un doctor en lleis de Manresa. A la generació següent, Jacint Soler, fill de Joan Bta. advocat i hereu es casava amb Josepa Mollet, la seva cosina. Aquesta vegada les coses van sortir bé: amb la mort de l'hereu, solter, els dos patrimonis s'unificaren. (12)

I el cas de Benet Soler, pagès del Mas Graner de la Vall delshorts es casava amb Mª Rosa Solà, filla d'un pare de Sallent. A la següent generació Fca. Soler, filla dels anteriors, era la pubilla i es casà amb el seu cosí germà Esteve Solà, pare de Sallent. La unificació és ben evident. (13)

Aquests són els casos més corrents. Hem trobat, però, un capítol matrimonial en què es rebutja aquesta acumulació de patrimoni. Francesc Abadal i Verdager, hisendat d'Avinyó, es casa amb Dolors Portella i Puigrefagut, pubilla, del mateix poble. Si s'unien els dos patrimonis, la suma donava una extensió de terres considerable. Els pares pactaren que el fill primer triaria entre una heretat o l'altra i la que no volgués l'hereu, seria per al fill segon. El mecanisme funcionaria també a la següent generació si a la primera només hi hagués un descendent. El que anés a la Portella havia de canviar-se el nom per mantenir el cognom de la mare (14). La raó de la negativa a la unificació possiblement raïa en l'orgull personal dels Portella de mantenir el nom i, al mateix temps, eren dos els fills col·locats folgadamente car l'extensió de les heretats ho permetia.

Un cas de Marganell tancaria aquest breu repàs a l'acumulació de patrimoni a partir del casament. Una dona amb les seves dues filles es refugia a Cal Pujolet de Marganell, fugint de la guerra carlina i després de la mort del seu home a Igualada. No sabem perquè, l'hereu del mas es casà amb la vídua. "De la seva fillada en sortiren les mestresses de les millors masies de l'encontrada". Dotze anys després d'aquest casament va enviduar el pare de l'hereu als 65 anys i molt aviat manifestà inten-

ció de casar-se de nou. I "la més interessada en tal matrimoni era la seva mare, per tal d'evitar la intrusió a casa d'una dona estrangera i ella fou naturalment l'encarregada de proposar aquest pla tant pelegrí a la Rosa". Efectivament el pare de l'hereu de 65 anys es casava amb la filla gran de la jove (la vídua casada amb l'hereu) que tenia 20 anys. L'avi va viure encara 20 anys més i quan va morir, es va casar la Rosa en segones núpcies amb l'amo del Mas Farreras de Salelles, vidu amb 9 fills (15). L'entrada d'una altra dona al mas haguera posat en perill l'herència i un possible enfrontament amb la vídua-mestressa. El conflicte s'evitava tot casant la pròpia filla amb l'avi. Pelegrina maniobra.

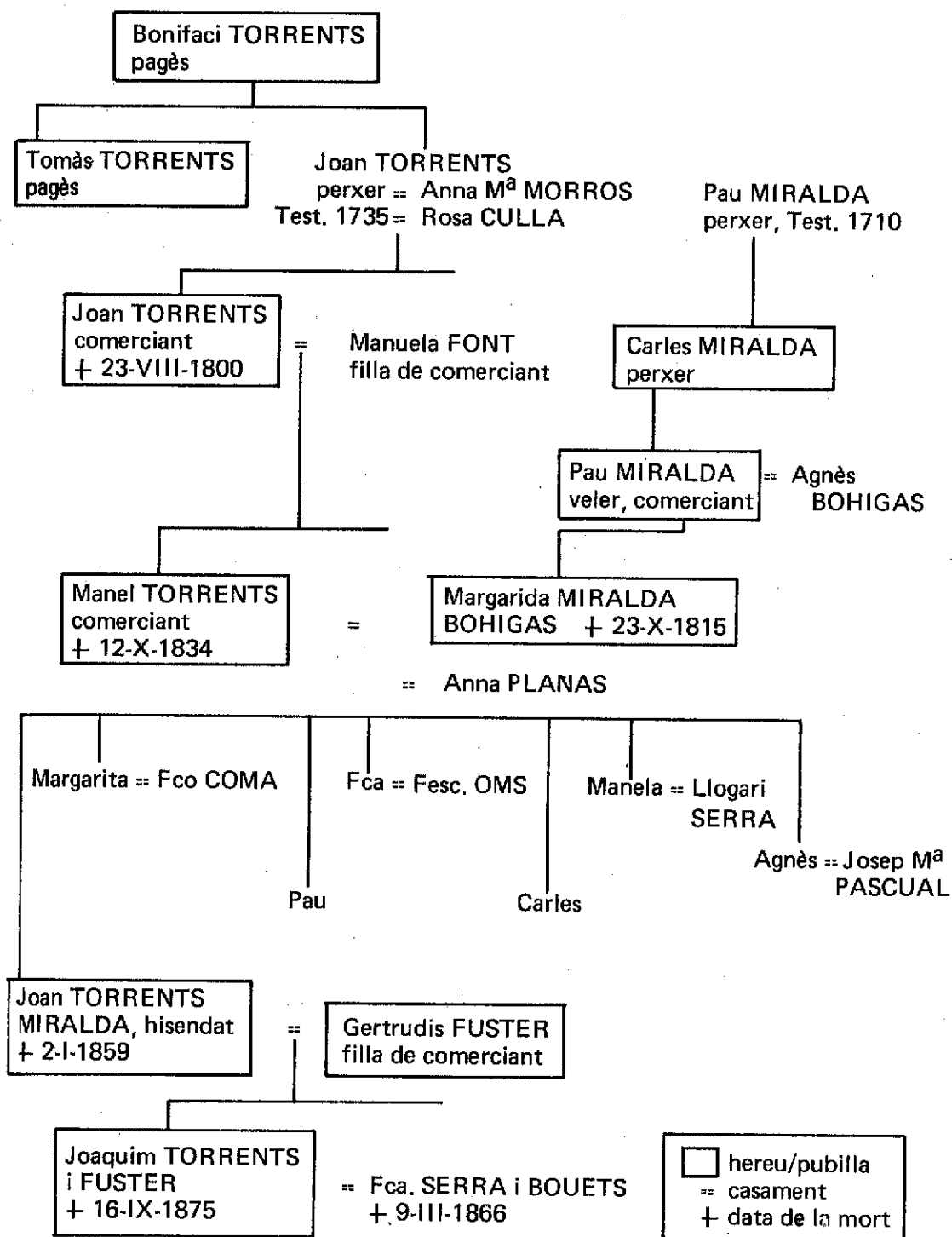
ENDOGÀMIA DE CLASSE

La perpetuació del domini social s'adquiria, com ja hem anat insinuant, mitjançant una endogàmia de classe molt tancada amb el propi grup social.

Analitzem breument el cas d'una generació dels Torrents (vegeu quadre adjunt). El pare Manel Torrents i Font, comerciant i veler, es casa amb la pubilla de Cal Miralda, comerciant i industrial de primera línia. L'hereu comerciant es casa amb Gertrudis Fuster, pubilla, i filla d'un comerciant. Francesca, una altra filla, amb Francesc Oms, comerciant; Manela amb Llogari Serra de qui ja hem parlat i Agnès amb Josep M. Pascual, comprador de Can Font de la Serra.

Les institucions del matrimoni i de l'hereu són també fonamentals per entendre la reproducció social i econòmica dels diferents grups socials. Mentre per uns era possible l'acumulació i el manteniment del seu prestigi, si no augmentar-lo, per altres, les pròpies institucions abocaven a l'endeutament i a la degradació progressiva de la seva situació. Aquest funcionament diferencial és una hipòtesi més per entendre l'evolució de la societat bagenca. Aquí hem volgut donar-ne els primers arguments a favor d'aquesta.

ESTRATÈGIES MATRIMONIALS DE LA FAMÍLIA TORRENTS

NOTES

- (1) Test, de Llogari Serra i Vilarmau, Not. Francesc de A. Mas, Testaments 1844-1846, fols 60-69. Sobre l'aventura americana d'aquest personatge utilitzem la informació facilitada per la família Serra i n'Àngels Solà.
- (2) Not. Mandres, 1849-1850, 9-IV-1850, pp. 86 i ss.
- (3) En aquest cas no és el fadristern sinó l'hereu el que és advocat. Això era a causa que l'avi advocat i fadristern va recollir l'herència del seu germà hereu, comerciant i industrial, que va morir sense successió i la tradició es va mantenir. Aquestes dades foren utilitzades en una xerrada al Centre d'Estudis del Bages sobre "Genealogia de la família Soler i March. Aspectes socioeconòmics" el 10-X-1981 i que publicarem a la Miscel·lània d'Estudis Bagencs nº 2.
- (4) Not. Fcesc Rallat, 1770, 15-I-1770.
- (5) Cúria de Manresa, 1763, Arxiu Històric Ciutat de Manresa, AHCM.
- (6) Not. Casas, 1716-1733, 8-V-1722, fols 27-30.
- (7) Not. Francesc de A. Mas, 1859, fols 49 i ss. i Not. Mandrés, 1849-1850, fols 101-102, 30-IV-1850.
- (8) Not. Caietà MAS, Test. 1813-1824, fols 36-38 (1821). Biografia de Josep Pons i Enrich, Carpetes biografies, AHCM.
- (9) Fundació de la Pia Causa de Josep Vila del Soler, clerge d'Artés, 17-V-1708, AHCM.
- (10) Repartiment del Cadastre de 1787 i Repartiment de 1830. Elaboració pròpia a partir de la Recanació de 1735. AHCM.
- (11) Pels casaments Soler/Mollet i March/Solernou veure nota 3. Pels Batlles/Dalmau veure els capítols matrimonials entre Marià Batlles i Dalmau, comerciant amb Fca. March i Plana, filla d'un botiguer de panyos, Not. Ignasi Rallat, 1830-1831, 22-VIII-1830, fols. 242-245.
- (12) Veure nota 3.
- (13) Not. Escorsell, Test. 1742-1751, fols. 337-338, 4-VIII-1750.
- (14) Not. Cerarols de Sallent, 21-VIII-1866, nº 109.
- (15) **Eugení FLORI**, *Obsequi de filial gratitud*, Barcelona 1947, pp. 45-55.